

УДК 658.15

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Н.В.ЧАЛЕНКО

Київський національний університет технологій та дизайну

Розглянуто основні підходи до визначення поняття фінансової безпеки підприємства як складової економічної безпеки та методичного забезпечення оцінки фінансової безпеки; виявлено основні проблеми та загрози фінансової безпеки підприємств; перспективи та шляхи запобігання фінансової небезпеки.

Функціонування суб'єктів господарювання в умовах економічної та політичної нестабільності, жорсткої та не завжди добросовісної конкурентної боротьби вимагає особливої уваги до забезпечення своєї фінансової безпеки. Для значної кількості вітчизняних підприємств, які нині перебувають в стані занепаду, критичному та надкритичному фінансовому стані, підвищується актуальність своєчасного розв'язання проблем забезпечення фінансової безпеки.

Об'єкти та методи дослідження

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що значна увага науковців спрямована на вивчення поняття «економічної безпеки». У наукових працях О. В.Гейця [1], С.Ілляшенка [2], В.Мунтіяна [3], П.Орлова [4], С.Шкарлет [5] та інших економічна безпека розглядається як комплексна категорія, структурною складовою якої є фінансова безпека. Більш детально та досконало сутність фінансової безпеки представлено в роботах Ареф'євої, Т.Кузенко [6], О.Барановського [7], І.Бланка [8], М.Єрмошенка [9] та ін., які фінансову безпеку вважають вирішальною в системі економічної безпеки, оскільки на фінансах ґрунтується економіка будь-якої країни. Проте більшість таких положень мають загальнотеоретичний і макроекономічний рівень. Недостатньо вивчені та обґрунтовані понятійний, методичний апарат та механізм управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання.

Постановка завдання

Автор цієї статті ставить за мету розглянути існуючі теоретико-методичні підходи до визначення та оцінки фінансової безпеки підприємств та актуальні проблеми її забезпечення.

Результати та їх обговорення

Головним національним інтересом є сталий розвиток економіки та добробут громадян України. Забезпечення національних інтересів та економічної безпеки – найважливіші функції держави, реалізація яких покликана посилювати позиції в міжнародному співтоваристві. Національна безпека України як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз – необхідна умова збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей.

Становище в економіці України на початку 2010р. характеризувалося продовженням негативних тенденцій, які набули розвитку наприкінці 2008 р. Значно поглибилося падіння основних економічних показників, які характеризують розвиток реального сектору економіки. Незважаючи на антикризові заходи, що вживалися українською владою, вітчизняна промисловість втратила майже третину обсягів виробництва. На стан економіки та економічної безпеки України впливали такі негативні фактори: скорочення зовнішнього попиту, погіршення фінансових результатів підприємств, зменшення споживчого та інвестиційного попиту, зниження ділової активності, скорочення купівельної

спроможності населення, високий рівень інфляції. У січні-вересні 2009 р. більшість показників економічної безпеки не відповідали граничним значенням (табл. 1).

Таблиця 1. Показники економічної безпеки [10]

Показники	Граничне значення	Фактичне значення	
		9 міс. 2008 р.	9 міс. 2009 р.
Приток ПІП на одну особу, дол. США	≥125	175,6	64,5
Частка кредитів в переробну промисловість у загальній сумі кредитів у економіку, %	≥20	15,4	14,2
Інфляція (до такого ж періоду минулого року), %	≤5	26,2	16,8
Рентабельність власного капіталу банківської системи (ROE), %	≥20	11,37*	-26,13*
Вартість банківських кредитів, % річних	≤10	15,1	18,4
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі українських банків, %	≤50	35,9*	34,5*
Імпорт ПЕР з однієї країни, % у т.ч. сирової нафти та нафтопродуктів природного газу	≤30	94,4	95,8
Імпорт нафти на українські НПЗ з однієї країни, %	≤30	60,1	43,1
Імпорт нафти на українські НПЗ з однієї країни, %	≤30	60,9*	68,0*
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	≥1	0,79	0,87
Частка експорту високотехнологічної продукції у товарному експорті, %	≥18	0,77	1,49
Номинальна заробітна плата, дол. США	≥800	362	240

*січень-серпень

На погіршення показників фінансової безпеки мали вплив як *зовнішні чинники* (зростання долара США проти основних світових валют; падіння фондових індексів; зниження рейтингів України і вітчизняних корпорацій провідними рейтинговими агентствами), так і *внутрішні* (відсутність потужних вітчизняних інституційних інвесторів; нерозвиненість законодавчого регулювання фондового ринку; непослідовна валютно-курсової і грошово-кредитна політика НБУ; надмірна доларизація економіки; агресивна політика комерційних банків щодо отримання надприбутків).

Нестабільна економічна ситуація в Україні суттєво вплинула на погіршення фінансових результатів підприємств (рис.1). Представлені дані свідчать, що в 2008-2009рр. фінансові результати діяльності підприємств України значно погіршилась у порівнянні з попередніми роками та мають чітко виражену тенденцію до зниження. Причиною цього є як зменшення загальної суми отриманого прибутку, так і зростання збитковості підприємств.

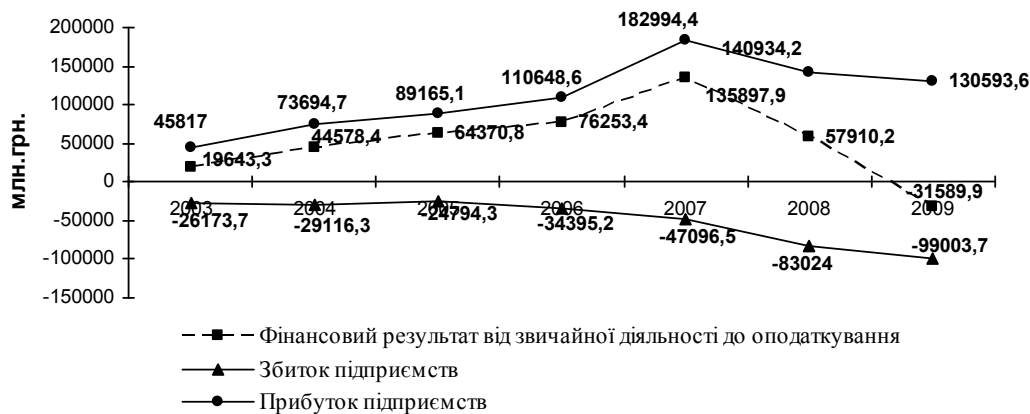

Рис.1. Фінансові результати діяльності підприємств в 2003–2009рр. (за даними Держкомстату України)

Рис.1.

Нагальність зміцнення системи фінансової безпеки в Україні обумовлюється існуючими недоліками у фінансово-економічній сфері, а саме: розладом фінансів держави, місцевого самоврядування та приватних підприємницьких структур; втратами внутрішньої та зовнішньої платоспроможності, яка загрожує банкрутством; послабленням контролю у сфері розрахунків між економічними агентами; загостренням кризи платіжної системи; нерозвиненістю фондового ринку; домінуванням негрошових відносин в економіці; «втечею» національного капіталу за кордон; втратою довіри населення до національної грошової одиниці, фінансових інституцій тощо. Однією з найсуттєвіших загроз фінансовій безпеці є істотна виснаженість ключових джерел фінансових ресурсів - прибутку суб'єктів господарювання, доходів бюджетів усіх рівнів, амортизаційних відрахувань, ресурсів цільових фондів та ін.

Кризовий стан, у якому знаходиться більшість українських підприємств, є загрозою як соціально-економічній стабільності всієї країни, так і потенціалу кожного підприємства. За даними Державного комітету статистики з 2008 року стрімко зростає частка збиткових підприємств. На початок 2010 року ця частка сягає 47,2% загальної кількості зареєстрованих підприємств (рис.2).

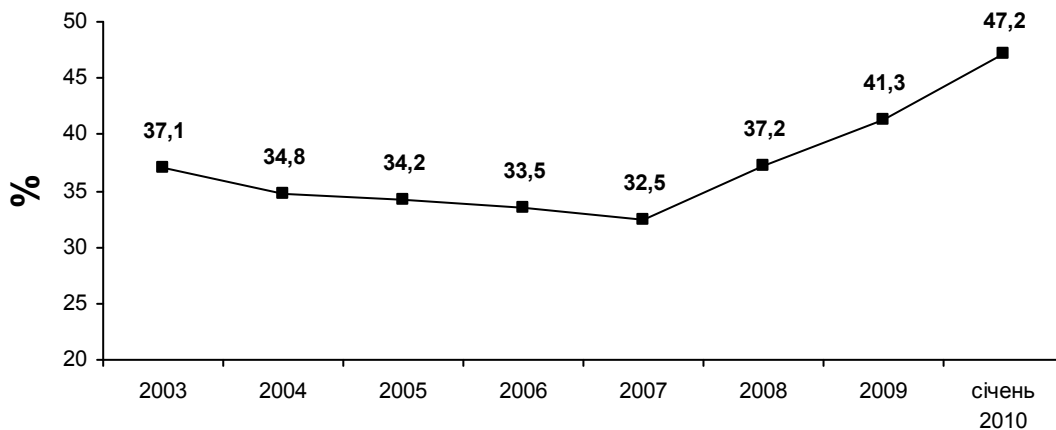

Рис.2. Частка збиткових підприємств України в 2003–2009рр.
(за даними Держкомстату України)

Сучасний стан економіки зумовив посилення ролі фінансів і визначив їх вагоме місце в системі господарювання. Більшість ринкових інструментів відносяться до елементів фінансового механізму, тобто є складовими фінансової системи. Роль і значення фінансової сфери в економіці нашої країни кардинально змінилися. Фінанси все більше стають досить самостійним сегментом економіки, що володіє значним потенціалом.

Функціонуючи в умовах нестабільної економіки, підприємства стикаються з різними небезпеками, серед яких найбільшу загрозу несе саме фінансова небезпека. Об'єктивною причиною посилення уваги до проблем фінансової безпеки підприємств є трансформаційна криза, яка охопила всі сфери та стала суттєвою перешкодою на шляху забезпечення сталого розвитку як української економіки в цілому, так і кожного підприємства зокрема. Тому питання забезпечення фінансової безпеки підприємств розглядається як один з основних пріоритетів, який потребує посиленої уваги науковців.

Головна умова фінансової безпеки підприємства – здатність протистояти існуючим і виникаючим небезпекам та загрозам, які здатні завдати фінансової шкоди підприємству, небажано змінити структуру капіталу, примусово ліквідувати підприємство, тощо [6].

Більшість авторів для оцінки рівня фінансової безпеки пропонують загальноприйняті показники фінансового стану, які відображають результати фінансово-господарської діяльності підприємства, наявність, розміщення, використання та рух його ресурсів.

Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. [6] визначають фінансову безпеку «як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів, який виражається у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості та рентабельності бізнесу, якості управління та використання основних та оборотних коштів, структури його капіталу, норми виплат за цінними паперами, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського становища та перспектив її технологічного та фінансового розвитку». Під час оцінки автори «передусім звертають увагу на зниження ліквідності, підвищення кредиторської та дебіторської заборгованості, зниження фінансової сталості підприємства», а індикаторами фінансової безпеки вважають граничні значення показників фінансового стану. На основі розрахованих показників та відповідності їх граничним значенням виділено таких п'ять рівнів: абсолютна та нормальна безпека, нестійкий, критичний та кризовий рівень фінансової безпеки. Забезпечення фінансової складової безпеки підприємства передбачає заходи щодо аналізу негативних фінансових наслідків як внутрішнього, так і зовнішнього середовища.

Бланк І.А. [8] фінансову безпеку підприємства розглядає з точки зору кількісного та якісно детермінованого рівня фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії та створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному та перспективному періоді.

Рябкіна І.В., Євдокімов Ф.І. [11] пов'язують фінансову безпеку підприємства з таким станом підприємства, який дозволяє забезпечити фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність та достатню фінансову незалежність підприємств у довгостроковому періоді; забезпечує оптимальне залучення та ефективне використання фінансових ресурсів підприємства; дозволяє ідентифікувати небезпеки та загрози стану підприємства та розробляти заходи для їх вчасного усунення; дозволяє самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію, яка має бути оцінена відповідно до кількісних та якісних показників, що мають граничні значення.

Барановський О.І. [12] розглядає фінансову безпеку підприємства як «захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності». Зміст даного поняття містить у собі систему засобів, що забезпечують конкурентостійкість та фінансову стабільність підприємства, а також сприяють підвищенню рівня добробуту робітників.

Кузенко Т.Б., Прохорова В.В., Сабліна Н.В. [13] фінансову безпеку визначають як стан найбільш ефективного використання інформаційних, фінансових показників, ліквідності та платоспроможності, рентабельності капіталу, що знаходиться в межах своїх граничних значень.

Папехін Р.В. [14] визначає, що сутність фінансової безпеки підприємства полягає в здатності підприємства самостійно розробляти та проводити фінансову стратегію відповідно до цілей загальної корпоративної стратегії, в умовах невизначеного та конкурентного середовища.

Горячева К.С. [15] стверджує, що фінансова безпека – це такий фінансовий стан, який характеризується, по-перше, збалансованістю та якістю сукупності фінансових інструментів, технологій та послуг, що використовуються підприємством; по-друге, стійкістю до зовнішніх та внутрішніх загроз; по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечити реалізацію його фінансових інтересів, цілей та задач достатніми обсягами фінансових ресурсів; по-четверте, забезпечувати розвиток усієї фінансової системи.

Бендиков М.А. [16] серед фінансових індикаторів економічної безпеки підприємства виділяє обсяг «портфеля» замовлень; фактичний та необхідний обсяг інвестицій; рівень інноваційної активності; рівень рентабельності виробництва; фондівдача виробництва; прострочена заборгованість; частка забезпеченості власними джерелами фінансування оборотних засобів, матеріалів, енергоносіїв для виробництва.

Слізкая В.П. [17] пропонує систему показників фінансової безпеки, яка ранжується за значущістю на декілька рівнів.

У перший рівень можуть входити такі індикатори: ефективність управління (рентабельність діяльності); платоспроможність та фінансова стійкість (ліквідність); ділова активність (оборотних коштів); ефективність використання майна (ринкова стійкість); інвестиційна привабливість. Далі формується система пріоритетів другого рівня, показники якого конкретизують індикатори першого рівня.

З окремими положеннями таких підходів можна погодитись, проте необхідно висловити наступні зауваження.

1. Насамперед, виникають сумніви, чи можливо взагалі кризовий рівень фінансового стану асоціювати з поняттям безпеки. Забезпечення фінансової безпеки підприємства має передбачати комплекс заходів недопущення погіршення фінансового стану та доведення його до рівня нестійкого. За інших умов судити про рівень фінансової безпеки недоцільно.

2. Для оцінки фінансової безпеки більшість авторів використовують значну базу показників фінансового стану, проте такі методика не дають повної оцінки фінансової безпеки підприємства.

3. В статті розглянуто підходи, що пов'язані з необхідністю визначенням рівня фінансової безпеки підприємств на основі розрахунку певних коефіцієнтів та співставленні їх значень з нормативними (граничними). Проте граничні значення цих коефіцієнтів не враховують специфіку підприємств і вимагають обґрунтування хоча б на галузевому рівні.

4. Логічної завершеності і достатньої об'єктивності результатів аналізу можна досягти, використовуючи інтегральний показник.

Найбільшої ефективності діючої системи фінансової безпеки підприємств можна досягти за умови об'єднання в єдиний цілісний механізм засобів та методів, які в сукупності здатні забезпечити безпеку.

Процес забезпечення фінансової безпеки має розглядатись як процес попередження різноманітних збитків від негативних (внутрішніх та зовнішніх) впливів має бути направлений на здобуття максимально високого рівня платоспроможності підприємства, підвищення якості планування та здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства за всіма напрямками. Важливим аспектом в організації роботи забезпечення фінансової безпеки та прийнятті управлінських рішень має стати бюджетування заходів попередження збитків та мінімізації втрат.

Висновки

Таким чином, забезпечення фінансової безпеки є однією з пріоритетних задач фінансового менеджменту. Однак кризові процеси в Україні, недосконалість законодавчої та методичної бази ще більше загострюють проблеми фінансової безпеки як внутрішньовиробничої функціональної складової економічної безпеки підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гесць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. та ін. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: За ред. Гей ця В.М.: Монографія. – Х.: ВД «ІНЖЕК». – 2006. – 240 с.
2. Илляшенко С.И. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3. – с. 13–19.
3. Мунтян В.І. Економічна безпека України: Підручник. – Видавництво КВІСТ. – 1999. – 457 с.
4. Орлов П.І., Духов В.С. Основи економічної безпеки фірми: Навч. Посібник. – Х.: – Прометей-Прес. – 2004. – 284 с.
5. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: Монографія. – К.: – Книжкове вид-во НАУ. – 2007. – 436 с.
6. Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. Економічні умови формування фінансової складової економічної безпеки // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – с. 98 – 103.
7. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення). – К.: – Національний торговельно-економічний університет. – 2004. – 759 с.
8. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. – К.: – Эльга, Ника-Центр. – 2004. – 784 с.
9. Єрмошенко М.М. Основні засади підвищення фінансової безпеки держави. [Електронний ресурс]. Режим доступу до сайту: <http://www.niss.gov.ua/>.
10. Структурні зрушення у світовій економіці та їх вплив на економічну безпеку України за підсумками III кв. 2009 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу до сайту: <http://www.niisp.gov.ua/>
11. Рябкіна І.В., Євдокимов Ф.І. Оцінка фінансової складової економічної безпеки підприємства // Матеріали V междунар. студ. науч. конф. «Економіка и маркетинг XXI века». – Донецьк: РВА ДонНТУ, 2006.
12. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія. – К.: – Фенікс. – 1999.
13. Кузенко Т.Б., Прохорова В.В., Сабліна Н.В. Управление финансовой безопасностью на предприятии // Бизнес Информ № 12 (1). – 2007. – 2008.

14. Папехин Р.С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия: Автореф. дис. канд. эконом. наук. Волгоград. – 2007.
15. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки// Економіст. – 2003. – №8. – с. 65–67.
16. Бендиков М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития// Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – № 2.
17. Слизкая В.П. Управление финансовой безопасностью предприятия в условиях нестабильности// Проблемы современной экономики. – 2007. – № 4 (24).

Надійшла 14.04.2010